

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НИШУ			
ПРИЈЕМАНО	28.08.2016.		
ОП. БР.	01	1391	

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Нишу, број 01-1140/13 од 30. маја 2016. године, образована је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације „Поступак у парницама за заштиту од дискриминације“ кандидаткиње Анђелије Тасић, у саставу: проф. др Душица Палачковић, редовна професорка Правног факултета у Крагујевцу (председница Комисије), проф. др Невена Петрушић, редовна професорка Правног факултета у Нишу (писац Извештаја), проф. др Мирослав Лазић, редовни професор Правног факултета у Нишу и проф. др Дејан Јанићијевић, ванредни професор Правног факултета у Нишу.

Након што је проучила докторску дисертацију, Комисија са задовољством подноси Наставно-научном већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

о подобности докторске дисертације за јавну одбрану

І Анализа садржине докторске дисертације

Докторска дисертација „Поступак у парницама за заштиту од дискриминације“ написана је у потпуности у складу са Упутством за обликовање, објављивање и достављање докторских дисертација (СНУ бр 8/16-01-011/15-011 од 9.12.2015. године). Дисертација садржи све елементе прописане наведеним упутством: насловну страну и страну са подацима о ментору и дисертацији, на српском и енглеском језику, садржај, текст дисертације подељен на поглавља, литературу, прилоге, биографију и изјаве аутора.

Докторска дисертација има укупно 403 стране, с тим што део текста од *Увода* до *Биографије* обухвата 382 стране, са укупно 814 фуснота библиографског и експликативног карактера. Библиографију чине попис 245 радова домаћих и страних аутора и 122 законска прописа.

Текст дисертације систематизован је тако да, поред *Увода* и *Закључка*, има пет делова: Део први – *Појам и врсте дискриминације*, Део други – *Нормативни оквир заштите од дискриминације*, Део трећи: *Облици правне заштите од дискриминације*, Део четврти – *Појам*,

основна начела и субјекти поступка у парницама за заштиту од дискриминације, и Део пети – Ток поступака у парницама за заштиту од дискриминације.

У *Уводу* (стр. 17-24) дефинисани су предмет, циљ и методологија истраживања и изложен је сумарни приказ структуре дисертације. Најпре је указано на кључна обележја дискриминације као друштвене појаве, представљени су подаци о распрострањености дискриминације у Србији и основни извори домаћег антидискриминационог права: Устав Србије, Закон о забрани дискриминације, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом и Закон о равноправности полова. Поред тога, дат је преглед разноврсних облика правне заштите од дискриминације, укључујући и грађанскоправну заштиту од дискриминације, намењену спречавању даљег испољавања дискриминације и уклањању штетних последице које је изазвала. Апострофирана је потреба да се на целовит и систематичан начин обраде и истраже супстанцијалне и процесне димензије грађанскоправне заштите од дискриминације, с теоријског и практичног аспекта. Објашњен је друштвени, теоријски и практични значај поступка у парницама за заштиту од дискриминације, као специфичног процесног метода који се примењују приликом одлучивања о захтевима за пружање грађанскоправне заштите од дискриминације. Указано је на потребу његовог теоријско-епиријског истраживања, чиме је оправдан избор теме докторске дисертације и методологија истраживања.

Први део дисертације, под насловом *Појам, облици и случајеви дискриминације* (стр. 25 - 71) подељен је у три поглавља: *Појам дискриминације, Облици дискриминације и Посебни случајеви дискриминације*. Иако је предмет ове дисертације поступак у парницама за заштиту од дискриминације, било је нужно да кандидаткиња најпре критички анализира и компарира супстанцијална правила којима су у појединим антидискриминационим законима дефинисани општи правни појам дискриминације и поједини посебни облици и случајеви дискриминације. На основу ове анализе прописа кандидаткиња је утврдила да су антидискриминационим законима појмови дискриминације различито регулисани, уз употребу различитих термина и да су прописи неусклађени и неуједначени, што доводи до правне несигурности. Поред тога, кандидаткиња је указала на неусклађености законских дефиниција појединих облика дискриминације са дефиницијама садржаним у међународним уговорима и документима Европске уније. У овом делу рада кандидаткиња је, позивајући се на резултате спроведеног емпиријског истраживања, јасно показала да у правној пракси постоје тешкоће у препознавању и квалификацији случајева непосредне и посредне дискриминације.

У поглављу *Посебни случајеви дискриминације* анализирани су законски појмови појединих појавних облика дискриминације, тј. специфичних видова дискриминације које законодавац посебно регулисао, као што су дискриминација у поступцима пред органима јавне

власти, дискриминација у области рада, верска дискриминација и др. Осим што је анализирала релевантне законске појмове, кандидаткиња је указала на елементе који поједине посебне случајеве дискриминације разликују од других сродних појава. Посебну пажњу посветила је критеријумима за разликовање дискриминације и злостављања на раду, а своја запажања илустровала је примерима из емпиријског истраживања, који показују да се у пракси са дискриминацијом изједначавају и нека друга противправна поступања.

У поглављима *Облици дискриминације* и *Посебни случајеви дискриминације* представљени су, у тексту или у експликативним напоменама, најупечатљивији случајеви дискриминације из домаће праксе, као и из праксе међународних судова: Европског суда за људска пракса и Суда правде Европске уније.

Други део рада, *Нормативни оквир заштите од дискриминације* (стр. 73 - 145) посвећен је међународном и упоредном антидискриминационом праву, као и домаћем прописима о заштити од дискриминације. Овај део рада систематизован је у три поглавља: *Међународни правни оквир заштите од дискриминације*, *Упоредноправни преглед антидискриминационог законодавства и Домаћи правни оквир заштите од дискриминације*.

У првом поглављу *Међународни правни оквир заштите од дискриминације* описан је развој антидискриминационог права на глобалном нивоу, од оснивања Уједињених нација до данас, и дат је преглед антидискриминационих прописа садржаних у најзначајнијим међународним уговорима о људским правима универзалног карактера. Укратко је објашњен механизам надзора над применом ових уговора, кроз комитете и политичка тела УН. Приказани су и извори антидискриминационог права у европском, америчком, афричком и арапском систему заштите људских права.

Ово поглавље садржи и опис правне заштите од дискриминације коју пружа Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године. Указано је на ограничења заштите од дискриминације која поставља чл. 14 Европске конвенције и напредак који је постигнут усвајањем Протокола 12 уз Европску конвенцију. Кандидаткиња је указала на значај Европске конвенције за развој домаћег антидискриминационог права и судске праксе и утврдила да је, према резултатима емпиријског истраживања које је спровела, Европска конвенција једини међународни пропис који су судови цитирали у образложењу својих одлука. У оквиру овог поглавља изложено је и антидискриминационо право Европске уније, садржано у одредбама оснивачких уговора и другим правним изворима.

У поглављу *Упоредноправни преглед антидискриминационог законодавства* описани су системи заштите од дискриминације у државама бивше СФРЈ, као и у Аустрији, Немачкој и Француској, чије је законодавство било узор у нормативном уобличавању домаће парничне

процедуре. На основу анализе важећих нормативних решења у упоредном праву, кандидаткиња је идентификовала основне трендове у легислативи, а посебну пажњу посветила је нормативним решењима која могу представљати узор домаћем законодавцу: решења у погледу колективне заштите од дискриминације, решавање дискриминационог спора у оквиру других поступака, начин анонимизације судских одлука и др. Указала је, такође, и на она законска решења која у појединим упоредним системима отежавају пружање делотворне заштите од дискриминације.

Поглавље *Домаћи нормативни оквир заштите од дискриминације* садржи детаљни преглед антидискриминационих прописа, садржаних у Уставу Србије, општем и посебним антидискриминационим законима, као и у законима којима се уређују поједине области друштвених односа, а који садрже антидискриминационе клаузуле. Кандидаткиња је у овом поглављу објаснила и друштвени контекст и политичку климу која је пратила усвајање антидискриминационих прописа.

Трећи део докторске дисертације, под насловом, *Облици правне заштите од дискриминације* (стр. 147 - 163) састоји се од пет поглавља и садржи преглед различитих правних механизма намењених спречавању и заштити од дискриминације и кажњавању починилаца.

У овом делу рада кандидаткиња је елаборирала циљеве и кључна обележја кривичноправне, прекршајноправне, уставноправне и грађанскоправне заштите од дискриминације, као и заштите коју пружа Повереник за заштиту равноправности. Посебно је анализиран међусобни однос појединих облика правне заштите од дискриминације, укључујући и услове под којима се поводом истог акта дискриминације може, истовремено или сукцесивно, тражити пружање разних видова правне заштите. Кандидаткиња је у посебном одељку анализирала правни статус и улогу коју у правном систему Србије има Повереник за заштиту равноправности – самостални и независни државни орган специјализован за сузбијање дискриминације и промовисање равноправности у друштвеним односима. Дала је преглед делатности и законских овлашћења Повереника, а посебно његово законско овлашћење на покретање парница за заштиту од дискриминације. Кандидаткиња је елаборирала и дејство мишљења које Повереник даје у поступцима по притужбама због дискриминације и испитала њихово дејство и могућност употребе у антидискриминационим парницама.

У оквиру трећег дела рада кандидаткиња је пажњу посветила и садржини и природи грађанскоправних захтева који припадају дискриминисаном лицу, имајући у виду њихов непосредни правозащитни циљ. Размотрила је различите теоријске класификације грађанскоправних захтева и указала на разлике које постоје међу захтевима превентивног и реактивног карактера. Ова излагања су својеврсна материјалноправна подлога за наредне делове

докторске дисертације у којима кандидаткиња разматра и истражује поступак у парницама за заштиту од дискриминације.

Резултати истраживања поступка у парницама за заштиту од дискриминације изложени су у четвртом и петом делу докторске дисертације и они чине окосницу рада.

Четврти део, који носи назив *Појам, основна начела и субјекти поступка у парницама за заштиту од дискриминације* (стр. 165 - 244) обухвата седам поглавља: *Дискриминациони спорови и методи за њихово решавање, Алтернативни методи за решавања дискриминационих спорова, Парница као метод за решавање дискриминационих спорова, Поступак у парницама за заштиту од дискриминације, Начела поступка у парницама за заштиту од дискриминације, Процесне претпоставке и Субјекти поступка.*

У првом поглављу *Дискриминациони спорови и методи за њихово решавање* размотрени су појам, предмет и обележја дискриминационог спора, као једне фактичке ситуације која међу правним субјектима настаје поводом одређеног поступања у погледу кога међу странама постоји несагласност о томе да ли оно представља акт дискриминације или о томе да ли је лицу које тврди да је дискриминисано припада конкретни захтев који оно истиче према наводном дискриминатору.

Друго поглавље *Алтернативни методи за решавања дискриминационих спорова* садржи осврт на развој алтернативних метода за решавање спорова уопште, при чему су шире елабориране предности и мане примене медијације у дискриминационим споровима. Кандидаткиња је сагледала медијабилност дискриминационих спорова у контексту важећих прописа и размотрила да ли је и под којим условима медијација подесан метод за њихово решавање, у виду карактер и природу ове врсте спорова. Изложила је и искуства у примени медијације у упоредним правним системима и указала на савремене трендове у развоју овог специфичног вида медијације.

У поглављу под насловом *Парница као метод за решавање дискриминационих спорова*, кандидаткиња је укратко изложила појам и предмет парница за заштиту од дискриминације, за које се у литератури користи и назив *антидискриминационе парнице*. Имајући у виду да у теорији процесног права појам антидискриминационих парница није дефинисан, кандидаткиња је понудила своју дефиницију овог појма, наводећи да су антидискриминационе парнице оне парнице у којима се штити повређено, оспорено или угрожено право на равноправност лица или групе лица. У овом делу рада дат је преглед правозащитних захтева који представљају непосредни предмет ових парница. Обрађени су сви видови захтева за пресуду који су непосредно усмерени на пружање заштите од дискриминације, али је пажња посвећена и правозащитним захтевима који су у функцији пружања заштите од дискриминације. Вредан допринос бољем разумевању парница за заштиту од дискриминације пружају и резултати анализе појма такозваних

стратешких парница. Кандидаткиња је, полазећи од општег појма стратешких парница, указала на домете и лимите стратешких антидискриминационих парница у контексту европског и домаћег права.

Посебан значај има поглавље *Поступак у парницама за заштиту од дискриминације*. У овом поглављу кандидаткиња је покушала да одреди међусобни однос посебних процесних правила садржаних у општем и посебним антидискриминационим законима и њихов однос према правилима општег парничног поступка. Она констатује да су посебна процесна правила *lex specialis* и да, као таква, дерогирају правила општег парничног поступка, али указује да је много теже одредити однос посебних правила међусобно, с обзиром на чињеницу да су антидискриминациони закони доношени сукцесивно и да су посебна процесна правила садржана како у општем Закону о забрани дискриминације, који регулише грађанскоправну заштиту од дискриминације по свим основима, тако и посебним антидискриминационим законима: у Закону о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом и у Закону о равноправности полова. Кључно питање које кандидаткиња поставља и елаборира јесте да ли, у случају сукоба прописа, треба применити правило *lex specialis derogat legi generali* или *lex posterior derogat legi prior*, или, пак, оно правило које иде у корист дискриминисаног лица, односно групе лица. У вези са тим кандидаткиња разматра и питање да ли, када и на основу чега суд одлучује по којим ће правилима поступати у конкретној парници, посебно имајући у виду потребу да странке унапред знају правила процедуре по којима ће се парница видети.

У овом делу рада кандидаткиња је одговарајућу пажњу посветила и правној природи поступка у парницама за заштиту од дискриминације. У том контексту она се бави и једним питањем које у правној теорији није идентификовано и елаборирано. Наиме, кандидаткиња поставља питање да ли скупови посебних процесних правила садржаних у општем и сваком од посебних антидискриминационим закона, с обзиром на садржину и квантитет, представљају три посебна поступка. Овај круцијални проблем, који има не само теоријски, већ и велики практични значај, кандидаткиња је детаљно анализирала, кроз призму општих постулата цивилне процесуре. Указала је да би, *de lege ferenda*, постојање једног јединственог поступка у парницама за заштиту од дискриминације било оптимално решење.

У поглављу посвећеном начелима поступка у парницама за заштиту од дискриминације обрађена су начела која у овом поступку имају нарочити значај: начело о праву на правну заштиту, начело обостраног саслушања странака и концепт отвореног правосуђења, начело диспозиције и начело официјелности, расправно и истражно начело, начело о суђењу у разумном року и начело хитности и начело јавности. Посебну пажњу кандидаткиња је посветила концепту отвореног правосуђења у контексту горепоменуте важности да странке знају које ће процесне норме суд

примењивати у поступку и начелу хитности и суђења у разумном року, која су конкретизована кроз институт временског оквира парнице. Указала је и на неразумевање појма „научна јавност“ у делу стручне јавности, заснивајући свој став и на соптвеном искуству које је стекла током спровођења емпиријског истраживања..

У делу рада посвећеном процеснима претпоставкама дат је само њихов преглед, с ослонцем на њихову традиционалну трипартидну поделу на претпоставке које се тичу странке, суда и спорне ствари. Да би се избегло понављање, кандидаткиња је поједине процесне претпоставке обрадила у деловима рада који су посвећени суду и странкама и специфичним условима од којих зависи допуштеност пружања правне заштите покренуте тужбом појединих активно легитимисаних субјеката.

Поглавље *Субјекти поступка* посвећено је суду и странкама у поступку. Кандидаткиња је обрадила стварну, месну и међународну надлежност домаћег суда у антидискриминационим парницама, као и питања везана за објективност и састав суда. У У делу посвећеном стварној надлежности, указано је да је усвајањем измена Закона о уређењу судова дошло до промене стварне надлежности тако што су, уместо основних, за поступање налджени виши судови, што је наметнуло потребу за едукацијом судија виших судова. Посебну пажњу кандидаткиња је посветила анализи правила о изборној месној надлежности, која тужиоцу пружају могућност да тужбу подигне и пред судом свог места пребивалишта, односно боравишта, елборирајући и правно-политичке разлоге за њихово прописивање. На основу резултата истраживања кандидаткиња указује да у пракси тужиоци, укључујући и Повереника за заштиту равноправности, готово без изузетка користеи погодност подизања тужбе пред судом свог места пребивалишта, односно боравишта. У вези са тим, она износи и аргументује став да бенефиција избора месно надлежног суда не би требало да важи за Повереника за заштиту равноправности.

У оквиру поглавља посвећеног субјектима поступка, у одељку под насловом *Активна процесна легитимација* анализиран је круг субјеката који су законом овлашћени на покретање антидискриминационе парнице: лице које тврди да је дискриминисано, Повереник за заштиту равноправности, организације која се бави заштитом људских права и добровољни испитивач дискриминације.

У делу рада који се односи на активну легитимацију наводно дискриминисаних лица кандидаткиња је идентификовала и елборирала два проблема. Први проблем на који указује јесте непрецизно дефинисање појма „жртва дискриминације“, и у вези са тим појмова „члан породице“ и „блиско лице“, које законодавац користи одређујући круг субјеката овлашћених да траже заштиту од дискриминације. Други проблем односи се на случајеве дискриминације у којима не постоји „стварна жртва“.

У овом делу рада детаљно је обрађена активна легитимација Повереника за заштиту равноправности. Кандидаткиња се најпре бави питањем да ли је Повереник овлашћен да тражи заштиту од дискриминације по правилима посебних антидискриминационих закона, с обзиром да је његова активна легитимацију изричито прописује само Закон о забрани дискриминације. На детаљано анализира специфичне претпоставке од којих зависи допуштеност пружања правне заштите у поступку покренутом тужбом Повереника и истражује да ли поступак по притужби пред Повереником има карактер претходног поступка у односу на парнични поступак који Повереник покреће. Један од проблема који је у раду детаљно елaborasiран тиче се законског овлашћења Повереника да покрене поступак за заштиту од дискриминације групе лица поводом које није поднета притужба. Износећи аргументе који иду у прилог овој могућности, кандидаткиња указује на нормативне недостатке у регулисању колективне заштите од дискриминације и пледира да овај механизам заштите буде на адекватан начин уређен.

У поглављу посвећеном активној процесној легитимацији детаљно је истражено и овлашћење организације за заштиту људских права да траже судску заштиту од дискриминације. Указано је на бројне недоумице које се односе на услове под којима се организације могу сматрати компетентним представницима групе чија права штите. Кандидаткиња указује на потребу да се законодавац, по угледу на препоручена европска решења о колективној заштити, определи за одговарајући модел колективне заштите права на равноправност и да детаљно регулише којим ресурсима организације за заштиту људских права треба да располажу да би биле у стању да снесу ризик вођења парнице и у њој компетентно штите права и интересе групе лица.

Излагања о активној легитимацији у антидискриминационим парницама заокружена су сумарним сагледавањем активне легитимације добровољног испитивача дискриминације, с тим што је овај специфичан институт детаљно размотрен у делу рада посвећеном ситуационом тестирању.

Посебан одељак у раду чине излагања о пасивној легитимацији. Кандидаткиња је размотрила пасивну легитимацију у парницама за заштиту од дискриминације на раду, у којима је, поред лица које је непосредно извршило дискриминацију, под одређеним условима пасивно процесно легитимисан и његов послодавац.

У раду је критички сагледана сходна примена правила о страначкој и парничној способности, заступању и сукцесији у процесном односу. Детаљно је обрађена субјективна кумулација у антидискриминационим парницама. На основу анализе коју је извршила кандидаткиња је закључила да супарничарство које се заснива у овим парницама није исте природе. Посебно апострофира негативне последице које у пракси изазивају законске празнине и

недостатак специфичних правила о супарничарима која би била прилагођена антидискриминационим парницама, указујући на опасност од правне несигурности.

Део рада посвећен субјектима поступка у антидискриминационим парницама завршава се детаљном анализом положаја умешеча. Кандидаткиња указује на неуједначеност законских прописа, а кроз хипотетичке примере елелирира проблеме који се у пракси могу јавити, као и на начине њиховог превазилажења. У овом контексту она сумарно обрађује и институт *amicus curiae*, који налази своју примену и у антидискриминационим парницама и критички анализира важеће законске прописе у контексту европских антидискриминационих стандарда о учешћу удружења, организација и других правних лица у антидискриминационим парницама.

Пети део рада *Ток поступка у парницама за заштиту од дискриминације* (стр. 245 - 345) посвећен је стадијумима поступка у антидискриминационим парницама и процесним радњама и институтима који се јављају у појединим стадијумима. Кандидаткиња је резултате истраживања систематизовала у 21 поглавље, чији редослед следи типичну хронологију поступка, од његовог покретања до правноснажног окончања.

У поглављу посвећеном форми и садржини тужбе укрлатко су обрађена стандардна процесна правила којима је регулисана форма и садржина иницијалне радње у парничном поступку, с обзиром да не постоје специфична правила која њихову примену искључују. Кандидаткиња је нарочиту пажњу посветила тужбеном захтеву. Детаљно је анализирала, с аспекта правозаштитне потребе и циља, све правозаштитне захтеве прописане антидискриминационим законима: захтев за утврђење, захтев за пропуштање дискриминаторске радње, захтев за уклањање последица дискриминације, захтев за накнаду штете и захтев за објављивање пресуде. Указала је на бројне недостатке законских решења, као и на термилошке недоследности законодавца. У делу рада посвећеном декларативном захтеву, кандидаткиња поставља питање шта је предмет утврђења и износи став да се овим захтевом тражи утврђење повреде права личности, те да је могућност његовог истицања конкретизација општег правила парничне процедуре према којем се утврђавни захтев може истаћи и самостално када је дошло до повреде права личности. Указала је на постојање подударности међу осуђавним захтевима регулисаним антидискриминационим законима, упркос термилошкој неуједначености у њиховом формулисању, а зармотрила је и циљ и сврху публикационог захтева и услове под којима се он може истаћи. Своја излагања о садржини тужбеног захтева заокружила је разматрањем захтев за одређивање судских пенала, који је, по схватању ауторке, усмерен на спречавање дискриминације и пружање помоћне заштите дискриминисаном лицу.

Посебан одељак петог дела рада посвећен је објективној кумулацији, која је размотрена из перспективе правила опште парничне процедуре, а кроз призму специфичности

антидискриминационих парница. Исти приступ кандидаткиња је применила и у разматрању објективног преиначења тужбе. У оквиру овог поглавља кандидаткиња разматра да ли навођење другог личног својства и измена квалификације акта дискриминације у току парнице доводи до преиначења тужбе.

У поглављима *Повлачење тужбе* и *Одрицање од тужбеног захтева* анализирани су услови за допуштеност ових двеју диспозитивних радњи тужиоца. Кандидаткиња скреће пажњу на опасност да дискриминисано лице буде изложено разноврсним притисцима услед којих може повући тужбу или се одрећи тужбеног захтева. У вези са тим, износи и аргументује став да би, *de lege ferenda*, требало прописати решење по којем би, слично као у бракоразводним парницама, одрицање од тужбеног захтева имало дејство повлачења тужбе. Кандидаткиња разматра и питање рационалности повлачења и одрицања од утврђавног захтева у антидискриминационим парницама у којима је истакнут заједно са кондемпнаторним захтевима, оцењујући да се предузимање ових радњи представља контрадикторно поступање тужиоца.

Поглавље *Средства одбране туженог* садржи сумерни преглед процесноправних и материјалноправних средстава одбране туженог, док је поглавље *Нови захтеви за пресуду у току парнице*, посвећено разматрању услова за истицање међупредлога за утврђење, приговора противтражбине ради пребијања и противтужбе. У делу посвећеном противтужби кандидаткиња разматра могућност истицања противтужбе за негативно утврђење, у контексту општих процесних правила која изричито допуштају само утврђивање да је дошло до повреде права личности.

И установи ослобађања од претходног сношења трошкова поступка кандидаткиња је посветила посебно поглавље, у коме указује да посебна правила о овој установи садржи једино Закон о равноправности полова и залаже се за решење којим би тужилац у свим антидискриминационим парницама по самом закону био ослобођен претходног сношења трошкова поступка, чиме би био процесно легитимисаним лицима био олакшан приступ правди.

И проблеме везане за утврђење дискриминације као претходног питања кандидаткиња је сагледала у посебном поглављу, вршећи упоредну анализу домаћих прописа са прописима других земаља у којима је ово питање уређено на свеобухватнији начин. Дала је утемељене предлоге у погледу будућег нормативног уобличавања овог института.

У раду је одговарајућа пажња посвећена и поступку за решавање спорног правног питања. Иако неуједначеност судске праксе показује да бројна правна питања изазивају дилеме судија, кандидаткиња констатује да Врховни касациони суд није решавао ни једно спорно правно питање које се тиче супстанцијалних и процесних антидискриминационих прописа.

У поглављу под насловом *Привремене мере у поступањима у парницама за заштиту од дискриминације* анализирана су и компарирана посебна правила о одређивању привремених мера

садржана у општем и посебним антидискриминационим законима. Кандидаткиња указује на негативне последице пропуста законодавца да регулише међусобни однос ових правила, као и њихов однос према правилима Закона о извршењу и обезбеђењу. Указује и на неприхватљиве разлике у погледу услова за одређивање привремених мера прописаних антидискриминационим законима.

Најобимније поглавље петог дела дисертације носи назив *Ток првостепеног поступка у парницама за заштиту од дискриминације*, а састоји се од четири одељка: *Припремни поступак, Главна расправа, Извиђање и Доказивање*.

Кандидаткиња је обрадила све етапе припремног поступка. Посебну пажњу посветила је сагласности дискриминисаног лица за покретање парнице, настојећи да утврди природу ове процесне претпоставке и размотри начин поступања у случају њеног непостојања. У оквиру овог поглавља кандидаткиња је изложила и типични ток и садржину главне расправе, при чему је у посебним одељцима обрадила извиђање и доказивање. У одељку посвећеном доказивању размотрила је доказну тему, доказна средства, обезбеђење доказа и терет доказивања. Детаљно је анализирала положај добровољног испитивача дискриминације и евидентирала бројне законске празнине које отварају простор за неједнако поступање. Указала је на потребу да закон понуди процизније одговоре на питања ко се може јавити у улози тестера, какав је његов однос са лицем које је пријавило дискриминацију и др.

У делу посвећеном доказивању кандидаткиња је нарочиту пажњу посветила прерасподели/окретању терета доказивања, једној о највећих специфичности антидискриминационих парница. Дат је преглед најзначајнијих прописа ЕУ који регулишту терет доказивања и изложена генеза домаћих прописа о терету доказивања. Размотрен је *ratio* прописивања посебних правила о терету доказивања у антидискриминационим парницама и начин њиховог тумачења, при чему је посебна пажња посвећена стандарду „доказ *prima facie*“, који у домаћој литератури није шире елабориран. У овом делу рада размотрена је и употреба статистичких података којима тужилац дискриминација може учинити вероватним, када терет доказивања прелази на туженог. Кандидаткиња указује на пропусте законодавца у нормативном регулисању терета доказивања у антидискриминационим парницама и даје критички осврт на правну праксу, указујући на потребу додатне едукације судија у овој специфичној области антидискриминационог права.

У оквиру излагања о пропуштању парничних радњи и враћању у пређашње стање, укратко су интерпретирана правила опште парничне процедуре која се у антидискриминационим парницама сходно примењују. У делу посвећеном окончању поступка укратко су изложене ситуације у којима долази до дефинитивног обустављања парничног поступка.

У поглављу под насловом *Пресуде* излагања су систематизована у четири целине: *Врсте пресуда, Форма и садржина пресуда, Доношење, објављивање и достављање пресуда и Правноснажност и границе правноснажности*. На бази емпиријског истраживања кандидаткиња је дошла до закључка да се у пракси садржини и редакцији пресуда не посвећује довољна пажња, да су диспозитиви појединих одлука некоректни, као и да су честа образложења без адекватне садржине јер се обично састоје од пуког набрајања законских прописа који нису повезани са околностима конкретног случаја. Указала је да судови, по правилу, не наводе правну квалификацију конкретног акта дискриминације и лично својство које представља основ дискриминације, нити образлажу да ли су и на који начин применили правила о прерасподели/окретању терета доказивања.

Разматрајући правноснажност пресуда у антидискриминационим парницама, кандидаткиња указује на субјективне и објективне елементе идентитета пресуђене правне ствари. Посебну пажњу посветила је специфичностима које постоје у погледу објективних, субјективних и временских граница правноснажности.

Поглавље *Правни лекови* посвећено је редовним и ванредним правним лековима. У оквиру овог поглавља кандидаткиња посебну пажњу посвећује ревизији, указујући на посебна правила о изјављивању ревизије.

Два последња поглавља дисертације посвећена су правилима о накнади трошкова поступка и извршењу судских одлука донетих у антидискриминационим парницама. Указано је на неуједначену праксу судова у погледу одлучивања о трошковима поступка, што странке ставља у неједнак положај. У делу посвећеном извршењу судских одлука детаљније је размотрено питање процесне легитимације дискриминисаног лица у поступку извршења одлуке донете по тужби других законом овлашћених субјеката.

Закључак је јединствена целина у којој је кандидаткиња сажето изнела резултате својих истраживања, и сумирала своје најзначајније идеје, закључке и предлоге.

Рад садржи и два прилога: приказ једног конкретног случаја и Упитник за прикупљање података из судских предмета, који је служио као инструмент у спровођењу емпиријског истраживања.

II Оцена докторске дисертације

Докторска дисертација *Поступак у парницама за заштиту од дискриминације* представља самосталан и оригиналан научно-истраживачки рад кандидаткиње Анђелије Тасић у грађанскоправној области и грађанском процесном праву. Предмет истраживања је поступак у

парницама за заштиту од дискриминације, специфичан процесни метод који се примењује приликом одлучивања о захтевима за пружање индивидуалне и колективне грађанскоправне заштите од дискриминације. Иако је грађанскоправна заштита од дискриминације један од кључних механизма намењених спречавању дискриминације и уклањању последица које изазива, поступак у коме се она пружа није целовито и систематки обрађен ни са теоријског ни са практичног аспекта. То потврђује и скроман број радова посвећених процесним димензијама грађанскоправне заштите од дискриминације, међу којима преовлађују радови публицистичког карактера.

Докторска дисертација је резултат ваљано конципираног и методолошки добро дизајнираног теоријско-емпиријског истраживања које је кандидаткиња спровела са циљем да испита да ли поступак у парницама за заштиту од дискриминације, онако како је нормативно пројектован и како се у пракси примењује, обезбеђује пружање ефикасне и делотворне правне заштите од дискриминације. Ради остваривања овог циља кандидаткиња је у првом делу рада обрадила сам феномен дискриминације и његове појавне облике, као и правозащитне захтеве који припадају дискриминисаном лицу, односно групи лица, у контексту домаћег законодавства, међународних стандарда и из упоредне перспективе. Такав приступ кандидаткиње био је нужен како би поставила ваљану супстанцијалну подлогу за истраживање поступка намењеног пружању грађанскоправне заштите од дискриминације и процесних института који га чине.

У теоријској анализи поступка за заштиту од дискриминације и његових института кандидаткиња је, користећи општа теоријска знања из области цивилне процедуре, критички анализирала нормативна решења кроз призму постулата и стандарда правичног суђења. Ова анализа омогућила је да кандидаткиња препозна и обелодани бројне недостатке у законској регулативи, садржинске и номотехничке природе, и да укаже на она законска решења која одступају од међународних и европских правозащитних стандарда и постулата. У извођењу закључака кандидаткиња је користила и резултате компаративног истраживања законских решења у упоредним правним системима. Важан допринос докторске дисертације остварен је формулисањем аргументованих предлога за превазилажење уочених нормативних недостатака и унапређење ефикасности и делотворности поступка у антидискриминационим парницама.

Једно од круцијалних теоријских питања које је кандидаткиња у истраживању идентификовала и елаборирала јесте да ли у домаћем правном систему постоји један или више посебних поступака у антидискриминационим парницама, с обзиром на то да и општи и посебни антидискриминациони закони садрже одређени квантум процесних правила. Критеријуми које је применила у заузимању става имају универзални значај у домену парничне процедуре јер су

применљиви за одређивање правне природе сваког другог поступка који својим посебностима одступа од општег парничног поступка.

Нова теоријска сазнања до којих је кандидаткиња дошла истражујући поступак у парницама за заштиту од дискриминације имају троструку научну вредност. Она, с једне стране, отварају нова теоријска питања, које је кандидаткиња елаборирала и за њих понудила своје одговоре, иницирајући на тај начин ширу научну дебату. С друге стране, стечена сазнања представљају драгоцен научни материјал за нова теоријска уопштавања у домену судске заштите личних права, специфичној и динамичној области цивилистике која се последњих година и код нас и у свету убрзано развија. Коначно, нова теоријска сазнања презентована у докторској дисертацији повећавају фонд научног знања о процесним димензијама антидискриминационог права, чиме се пружа допринос развоју ове посебне научне дисциплине.

Једна од основних научних вредности докторске дисертације огледа се у томе што су изнети ставови и закључци засновани на обимном емпиријском истраживању. Истраживачки узорак чине сви правноснажно окончани предмети у парницама за заштиту од дискриминације које су пред домаћим судовима вођене од 2006. године, када је овај облик правне заштите први пут установљен, до средине 2014. године. Ради се о првом свеобухватном истраживању и научној валоризацији осмогодишње праксе судова у спровођењу поступака за заштиту од дискриминације, које пружа својеврсни пресек стања судске праксе у овој још неустаљеној области цивилне процедуре и идентификује чиниоце који утичу на приступ и квалитет судске заштите. Сам упитник који је кандидаткиња израдила за потребе емпиријског истраживања јасно показује њену намеру да испита све аспекте практичног функционисања механизма за пружање грађанскоправне заштите од дискриминације. Захваљујући методолошки добро постављеном аналитичком оквиру, кандидаткиња је успела да истражи готово све процесне димензије и обележја спроведених поступака. Резултати емпиријског истраживања пружају увид у кључне проблеме и изазове са којима се судови суочавају у спровођењу поступка и откривају типичне грешке у тумачењу и примени законских прописа, што може бити од користи судијама и другим правним стручњацима.

Докторска дисертација кандидаткиње Анђелије Тасић посвећена је актуелној теми која у Србији има велики друштвени значај јер су евидентне тешкоће у сузбијању дискриминације у друштвеним односима. С обзиром да је обезбеђивање ефикасне и делотворне заштите од дискриминације један је од основних задатака државе Србије и њена обавеза у процесу европских интеграција, анализе, закључци, ставови и предлози која је кандидаткиња изнела солидна су основа за нормативно и практично унапређење процесног механизма намењеног пружању грађанскоправне заштите од дискриминације. Управо се у томе огледа практична вредност докторске дисертације.

Докторска дисертација темељи се на обимној и релевантној библиографској грађи. Ставови домаћих и страних аутора коректно су интерпретирани и критички размотрени. То потврђује самосталност и способност кандидаткиње за критичко мишљење и проблематизацију, што су нужни предуслов за сваки озбиљан теоријски рад.

Текст докторске дисертација представља складну и кохерентну целину. Обимна и сложена материја добро је систематизована и распоређена, а упућивањем на одговарајућа поглавља рада избегнуто је непотребно понављање.

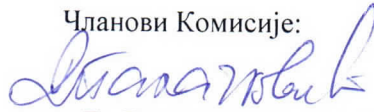
Дисертација је писана концизним, јасним и разумљивим језиком и научним стилем, уз коректну употребу стручне терминологије и пуно поштовање стандарда академског писања.

III Предлог за јавну одбрану

Имајући у виду све наведено, Комисија за писање извештаја закључује да је докторска дисертација под називом „Поступак у парницама за заштиту од дискриминације“ кандидаткиње Анђелије Тасић подобна за јавну одбрану и са задовољством предлаже Наставно-научном већу Правног факултета у Нишу да овај извештај усвоји.

У Нишу, 20. 6. 2016. године

Чланови Комисије:

Др Душица Палачковић,

редовна професорка Правног факултета у Крагујевцу

Др Невена Петрушић,

редовна професорка Правног факултета у Нишу

Др Мирослав Лазнић,

редовни професор Правног факултета у Нишу

Др Дејан Јанићијевић,

ванредни професор Правног факултета у Нишу